

ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria A

Warszawa, dnia 2 września 2024 r.

Pozycja 68

POSTANOWIENIE

z dnia 9 kwietnia 2024 r.

Sygn. akt SK 55/21

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Jakub Stelina – przewodniczący

Wojciech Sych – sprawozdawca

Michał Warciński,

po rozpoznaniu, na posiedzeniu niejawnym w dniu 9 kwietnia 2024 r., skargi konstytucyjnej G.W. o zbadanie zgodności:

§ 16 ust. 1 pkt 2 w związku z § 8 pkt 7 oraz § 4 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz. U. z 2019 r. poz. 18, ze zm.) „w brzmieniu obowiązującym od dnia 2 listopada 2016 r., w zakresie, w jakim przepis ten przewidywał w sprawach cywilnych, w których ustalono wartość przedmiotu sprawy, stawkę minimalną należną pełnomocnikowi ustanowi[onemu] z urzędu za postępowanie przed Sądem Apelacyjnym w wysokości stanowiącej 75% wartości stawki minimalnej należnej od wartości przedmiotu sporu, której podstawa jest niższa od tej ustalonej tytułem wynagrodzenia pełnomocnika dla strony w przypadku ustanowienia pełnomocnika z wyboru, na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 615, [ze zm.]) w sprawie opłat za czynności adwokackie, a jej podwyższenie do wysokości opłaty maksymalnej, które najwyżej może stanowi[ć] 150% stawki minimalnej, uzależnione było od uwzględnienia przez Sąd orzekający czynników wymienionych [w] § 4 ust. 2 rozporządzenia w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (...)”, z art. 32 ust. 1 w związku z art. 64 ust. 1 oraz 2 i art. 45 ust. 1 i art. 2 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji,

p o s t a n a w i a:

umorzyć postępowanie.

Orzeczenie zapadło jednogłośnie.

UZASADNIENIE

I

1. W skardze konstytucyjnej z 22 czerwca 2021 r. G.W. (dalej: skarżący) wniósł o stwierdzenie niezgodności § 16 ust. 1 pkt 2 w związku z § 8 pkt 7 oraz § 4 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz. U. z 2019 r. poz. 18, ze zm.; dalej: rozporządzenie z 2016 r.) „w brzmieniu obowiązującym od dnia 2 listopada 2016 r., w zakresie, w jakim przepis ten przewidywał w sprawach cywilnych, w których ustalono wartość przedmiotu sprawy, stawkę minimalną należną pełnomocnikowi ustanowi[onemu] z urzędu za postępowanie przed Sądem Apelacyjnym w wysokości stanowiącej 75% wartości stawki minimalnej należnej od wartości przedmiotu sporu, której podstawa jest niższa od tej ustalonej tytułem wynagrodzenia pełnomocnika dla strony w przypadku ustanowienia pełnomocnika z wyboru, na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 615, [ze zm.]) w sprawie opłat za czynności adwokackie, a jej podwyższenie do wysokości opłaty maksymalnej, które najwyżej może stanowi[ć] 150% stawki minimalnej, uzależnione było od uwzględnienia przez Sąd orzekający czynników wymienionych [w] § 4 ust. 2 [rozporządzenia z 2016 r.] – przez co ograniczał prawo do równego traktowania przez władze publiczne, prawo do sądu, jak również naruszał prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności oraz zasadę równorzędności stron, powodując, iż wynagrodzenie pełnomocnika z urzędu w tej samej sprawie jest z mocy prawa obniżone w stosunku do wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru, w przypadku, gdy w sprawie nie zachodzą czynniki umożliwiające podwyższenie stawki minimalnej do wysokości stawki maksymalnej”, z art. 32 ust. 1 w związku z art. 64 ust. 1 oraz 2 i art. 45 ust. 1 i art. 2 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

1.1. Skarga konstytucyjna została wniesiona w związku z następującą sprawą:

Skarżący jest adwokatem, który jako pełnomocnik z urzędu reprezentował powoda w sprawie cywilnej o zapłatę przeciwko Skarbowi Państwa – Prezesowi Sądu Rejonowego w K. i Skarbowi Państwa – Prezesowi Sądu Okręgowego w K. Wyrokiem Sądu Okręgowego w K. z 9 października 2019 r., sygn. akt [...], powództwo zostało oddalone, natomiast wyrokiem Sądu Apelacyjnego w S. z 27 marca 2020 r., sygn. akt [...], oddalono apelację powoda (punkt I sentencji) oraz orzeczono o kosztach postępowania w ten sposób, że zasądzono od powoda na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej 8100 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym (punkt II sentencji) i przyznano skarżącemu kwotę 5400 zł, powiększoną o podatek VAT, tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w postępowaniu apelacyjnym (punkt III sentencji). Skarżący wniósł zażalenie na rozstrzygnięcie o zwrocie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, zawarte w punkcie III sentencji wyroku z 27 marca 2020 r., które zostało oddalone postanowieniem Sądu Apelacyjnego w S. z 17 marca 2021 r., sygn. akt [...]. Postanowienie to zostało wskazane w skardze jako ostateczne orzeczenie o prawach i wolnościach skarżącego.

1.2. Zdaniem skarżącego, zakwestionowane przepisy naruszają jego prawo do równego traktowania przez władze publiczne. „Doszło, bowiem do sytuacji, iż w tej samej sprawie wynagrodzenie zasądzone na rzecz pełnomocnika z urzędu jest z mocy prawa obniżone w stosunku do wynagrodzenia pełnomocnika procesowego z wyboru (...)” (skarga, s. 9). W ocenie skarżącego, zaskarżone przepisy naruszają także wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji

tucji prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności oraz zasadę równorzędności stron. „Równość stron oznacza przecież, że pełnomocnicy stron są równo wynagradzani za tą samą sprawę i nakład pracy. Nie-sprawiedliwe jest również, aby pełnomocnik z urzędu wynagradzany był znacznie gorzej od pełnomocnika z wyboru” (skarga, s. 10).

Kwestionowana norma narusza również art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji, ponieważ, zgodnie z argumentacją skarżącego, nie chroni praw majątkowych pełnomocnika z urzędu (tj. wynagrodzenia za pracę nazywanego na gruncie procedury cywilnej kosztami zastępstwa procesowego), który otrzymuje tylko część wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru.

Zaskarżona regulacja „nie spełnia żadnego z kryteriów klauzuli limitacyjnej określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, albowiem: wynika z rozporządzenia, a nie ustawy (nie jest spełniony warunek legalności) oraz nie realizuje żadnego z celów uznanych za doniosłe konstytucyjnie (nie jest spełniony warunek celowości, o którym mowa w art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji)” (skarga, s. 10-11).

Ponadto skarżący zarzucił naruszenie przez kwestionowane przepisy rozporządzenia z 2016 r. wynikających z art. 2 Konstytucji zasad: sprawiedliwości społecznej – przez przyznanie adwokatowi z urzędu wynagrodzenia na poziomie znacznie niższym niż za analogiczną pracę wykonaną przez adwokata z wyboru – oraz prawidłowej legislacji („pewności prawa i jego jednoznaczności przy stosowaniu” – skarga, s. 12) – przez umożliwienie sądowi „w zasadzie dowolnie obniż[enia] wynagrodzeni[a] pełnomocnika i to aż w 50% [co] oznacza, że pełnomocnik z urzędu nie ma pewności za jaką kwotę wykonuje powierzoną z urzędu pracę” (*ibidem*).

2. W postanowieniu z 19 października 2021 r., sygn. Ts 193/21 (OTK ZU B/2021, poz. 186) Trybunał Konstytucyjny nadał skardze konstytucyjnej dalszy bieg.

3. W piśmie z 22 listopada 2021 r. Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował, że nie zgłasza udziału w postępowaniu.

4. W piśmie nieoznaczonym datą, które wpłynęło do Trybunału Konstytucyjnego 13 stycznia 2022 r., Minister Sprawiedliwości wniósł o uznanie, że § 16 ust. 1 pkt 2 w związku z § 8 pkt 7 oraz § 4 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r. jest zgodny art. 32 ust. 1 zdanie drugie w związku z art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji oraz z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

W ocenie Ministra Sprawiedliwości, zróżnicowanie w postępowaniu cywilnym wysokości opłat za czynności adwokackie w zależności od tego, czy pomoc prawną świadczy adwokat z urzędu, czy z wyboru „nie ma charakteru podmiotowego i nie dyskryminuje pełnomocników z urzędu, ale jest uzależnione przede wszystkim od wyniku procesu i uzasadnione charakterem pomocy prawnej udzielanej z urzędu oraz faktem, że koszty tej pomocy ponosi Skarb Państwa” (pismo, s. 9-10).

Minister Sprawiedliwości wyjaśnił, że w postępowaniu cywilnym wynagrodzenie przyznawane jest bezpośrednio od Skarbu Państwa pełnomocnikowi jedynie w sytuacji, gdy brak było podstaw do obciążenia tymi kosztami przeciwnika procesowego strony, dla której pełnomocnik został ustanowiony bądź gdy w sprawie, w której kosztami procesu został obciążony przeciwnik procesowy strony korzystającej z pomocy udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu, doszło do bezskuteczności ich egzekucji. W przypadku, gdy strona zastępowana przez adwokata z urzędu wygrywa proces cywilny, a sąd orzeka o zasądzeniu na rzecz strony zwycięskiej kosztów procesu uwzględniających wynagrodzenie pełnomocnika, przepisy kwestionowanego rozporządzenia z 2016 r. w ogóle nie mają zastosowania, a obli-

czenie wysokości kosztów powinno być dokonywane na podstawie rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie.

Minister Sprawiedliwości przyznał, że „[s]tatus adwokatów i ich rola w postępowaniu, w którym występują jako pełnomocnicy świadczący pomoc prawną z urzędu nasuwa wniosek, że różnicowanie ich wynagrodzenia w porównaniu do wynagrodzenia adwokatów świadczących pomoc prawną z wyboru budzi wątpliwości i może rodzić poczucie braku równej ochrony ich praw” (pismo, s. 11), a „[i]stniejące rozwiązania (...) mogą w praktyce zniechęcać do podejmowania przez pełnomocnika ustanowionego z urzędu działań na rzecz strony postępowania, skoro ich efekt nie jest wymierny ekonomicznie” (pismo, s. 12). Oceniał jednak, że ustalenie zbyt wysokich kosztów pomocy prawnej z urzędu mogłoby doprowadzić do sytuacji, w której zasoby przeznaczone na ten cel mogłyby ulec wyczerpaniu, a część osób potrzebujących zostałaby pozbawiona nieodpłatnej pomocy prawnej. Argumentował także, że ze szczególną pozycją adwokatów i radców prawnych jako przedstawicieli zawodów zaufania publicznego wiążą się pewne specyficzne obciążenia. „Taki ciężar, polegający na otrzymaniu za świadczoną pracę wynagrodzenia w wysokości niższej niż stawki rynkowe, jest wpisany w system i wydaje się być rozwiązaniem proporcjonalnym, albowiem leży w interesie ogólnospołecznym” (*ibidem*). Dodał, że nie w każdym przypadku zachodzić będą podstawy, aby istniejące zróżnicowanie uznać za niedopuszczalną w demokratycznym państwie prawa dyskryminację. Może być ona uzasadniona w sytuacjach, gdy wysokość ustalonych stawek urzędowych będzie rażąco niższa od występujących na rynku stawek lub uzyskane wynagrodzenie nie będzie pokrywało ponoszonych kosztów (lub będzie pokrywało je w znikomym stopniu).

Konkludując, Minister Sprawiedliwości wskazał, że określone w rozporządzeniu z 2016 r. wysokości opłat za pomoc udzieloną przez adwokatów z urzędu „starają się uwzględniać zarówno interes osób wykonujących zawód adwokata (...), jak również interes obywateli. Należy mieć bowiem na względzie, że rozwiązania te nie tylko muszą uwzględniać adekwatność wynagrodzenia pełnomocnika do jakości i ilości jego pracy, lecz również powinny brać pod uwagę możliwości majątkowe społeczeństwa oraz interes społeczny” (pismo, s. 13).

5. W piśmie z 12 lipca 2022 r. Prokurator Generalny (dalej: Prokurator) wniósł o umorzenie postępowania na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393; dalej: u.o.t.p.TK) ze względu na niedopuszczalność wydania orzeczenia.

W ocenie Prokuratora, art. 45 ust. 1 Konstytucji nie jest adekwatnym wzorcem kontroli w niniejszej sprawie. Podkreślił on, że skarżący, jako adwokat wyznaczony z urzędu, reprezentujący stronę, która proces przegrała, otrzymał zwrot kosztów od Skarbu Państwa na podstawie przepisów rozporządzenia z 2016 r. Powołując się na orzecznictwo Trybunału, Prokurator wskazał, że nie można przyjąć, iż w sytuacji, w której sąd przyznaje pełnomocnikowi z urzędu wynagrodzenie według norm określonych w danym rozporządzeniu, dochodzi do „abstrakcyjnego” naruszenia prawa do sprawiedliwej procedury. Z tych względów, zdaniem Prokuratora, postępowanie w zakresie kontroli zakwestionowanych przepisów z art. 45 ust. 1 Konstytucji podlega umorzeniu ze względu na niedopuszczalność wydania orzeczenia.

W odniesieniu do kolejnego wzorca wskazanego w skardze – art. 64 ust. 1 Konstytucji – Prokurator stwierdził, że skarżący przywołał ten przepis w *petitum* skargi, ale w jej uzasadnieniu nie przedstawił argumentacji na poparcie zarzutu niezgodności zakwestionowanych przepisów z tym wzorcem. Wydanie wyroku w tym zakresie jest więc, zdaniem Prokuratora, niedopuszczalne.

Odnosząc się do wzorca kontroli wynikającego z art. 2 Konstytucji, Prokurator przyznał, że skarżący spełnił warunek dotyczący określenia, które z zasad pochodnych wywodzonych z tego przepisu zostały, w jego ocenie, naruszone, jednak przedstawionej przezeń argu-

mentacji nie można uznać za uzasadnienie zarzutu naruszenia przez kwestionowane przepisy zasad bezpieczeństwa prawnego i prawidłowej legislacji. W ocenie Prokuratora, skarżący nie przedstawił argumentów, na których oparł swe twierdzenie, że sąd – stosując zaskarżone przepisy – może dowolnie obniżyć wynagrodzenie pełnomocnika wyznaczonego z urzędu, co powoduje, że ów pełnomocnik nie ma pewności, za jaką kwotę wykonuje powierzoną pracę. Z tych względów wniósł o umorzenie postępowania w tym zakresie ze względu na niedopuszczalność orzekania.

Prokurator przyznał, że zakwestionowane przepisy mogłyby zostać merytorycznie ocenione pod kątem zgodności z pozostałymi wzorcami, tj. art. 32 ust. 1 w związku z art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji. Skarżący jednak, zdaniem Prokuratora, ograniczył swą argumentację odnośnie do naruszenia wymienionych wzorców jedynie do postulatu, że wynagrodzenie pełnomocników procesowych występujących w tej samej sprawie powinno być równe niezależnie od tego, czy świadczą pomoc prawną z urzędu, czy z wyboru. Nie odniósł się natomiast do tego, co podkreślił sąd w uzasadnieniu ostatecznego rozstrzygnięcia w jego sprawie, że przyznano mu wynagrodzenie od Skarbu Państwa na podstawie kwestionowanych przepisów rozporządzenia z 2016 r., mimo że strona, którą reprezentował, przegrała sprawę, właśnie dlatego, że był pełnomocnikiem z urzędu. Rozliczenie kosztów procesu strony przeciwnej (która proces wygrała), w tym kosztów zastępstwa procesowego dla adwokata ustanowionego z wyboru, nastąpiło zgodnie z zasadami odpowiedzialności za wynik postępowania między stronami i zastosowano odpowiednie stawki wynikające z rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie. W uzasadnieniu skargi skarżący nie wyjaśnił, dlaczego adwokat ustanowiony z wyboru, otrzymujący zwrot kosztów zastępstwa procesowego należnych od strony przegrywającej proces, i adwokat wyznaczony z urzędu, powinni podlegać równej ochronie w zakresie prawa majątkowego (z uwagi na jaką cechę relewantną). Prokurator wskazał także, że skarżący nie podał argumentów wskazujących na to, że zarzucana nierówność w ochronie praw majątkowych miałaby nosić cechy nieproporcjonalności w rozumieniu art. 31 ust. 3 Konstytucji. Nie uzasadnił także zarzutu, że wskazane przez niego ograniczenie praw konstytucyjnych nastąpiło aktem prawnym rangi podustawowej – skarżący nie przedstawił argumentacji, z której wynikałoby, że „ustawodawca nieprawidłowo wykonał przyznane mu upoważnienie lub przekroczył swobodę normowania” (pismo, s. 20). Z tych względów, zdaniem Prokuratora, postępowanie w zakresie badania zgodności § 16 ust. 1 pkt 2 w związku z § 8 pkt 7 oraz § 4 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r. z art. 32 ust. 1 w związku z art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji podlega również umorzeniu ze względu na niedopuszczalność wydania orzeczenia.

II

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. W skardze konstytucyjnej G.W. (dalej: skarżący) zakwestionował zgodność § 16 ust. 1 pkt 2 w związku z § 8 pkt 7 oraz § 4 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz. U. z 2019 r. poz. 18; obecnie: Dz. U. z 2023 r. poz. 2631, ze zm.; dalej: rozporządzenie z 2016 r.) „w brzmieniu obowiązującym od dnia 2 listopada 2016 r., w zakresie, w jakim przepis ten przewidywał w sprawach cywilnych, w których ustalono wartość przedmiotu sprawy, stawkę minimalną należną pełnomocnikowi ustanowi[onemu] z urzędu za postępowanie przed Sądem Apelacyjnym w wysokości stanowiącej 75% wartości stawki minimalnej należnej od wartości przedmiotu sporu, której podstawa jest niższa od tej ustalonej tytułem wynagrodzenia pełnomocnika dla strony

w przypadku ustanowienia pełnomocnika z wyboru, na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 615, [ze zm.]) w sprawie opłat za czynności adwokackie, a jej podwyższenie do wysokości opłaty maksymalnej, które najwyżej może stanowi[ć] 150% stawki minimalnej, uzależnione było od uwzględnienia przez Sąd orzekający czynników wymienionych [w] § 4 ust. 2 rozporządzenia w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (...)", z art. 32 ust. 1 w związku z art. 64 ust. 1 oraz 2 i art. 45 ust. 1 i art. 2 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

2. Na każdym etapie postępowania – aż do wydania orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie – istnieje konieczność badania, czy nie zachodzi którakolwiek z ujemnych przesłanek procesowych, pociągająca za sobą obligatoryjne umorzenie postępowania, a Trybunał nie jest związany postanowieniem o nadaniu skardze dalszego biegu, wydanym na etapie wstępnej kontroli (zob. zamiast wielu postanowienie TK z 17 października 2023 r., sygn. SK 27/22, OTK ZU A/2023, poz. 77 i powołane tam wcześniejsze orzecznictwo).

2.1. W pierwszej kolejności Trybunał odniósł się do przedmiotu kontroli, którym skarżący uczynił, zgodnie z *petitum* skargi konstytucyjnej, powołane związkowo przepisy rozporządzenia z 2016 r.: § 16 ust. 1 pkt 2, § 8 pkt 7 i § 4 ust. 2. W uzasadnieniu skargi jako przedmiot kontroli wskazał także § 4 ust. 1 rozporządzenia z 2016 r. (zob. skarga, s. 7).

Zakwestionowane przepisy rozporządzenia z 2016 r. stanowią:

– § 4 ust. 1: „Opłatę ustala się w wysokości określonej w rozdziałach 2-4, przy czym nie może ona przekraczać wartości przedmiotu sprawy”,

– § 4 ust. 2: „Ustalenie opłaty w wysokości wyższej niż określona w ust. 1, a nieprzekraczającej 150% opłat określonych w rozdziałach 2-4, następuje z uwzględnieniem:

1) nakładu pracy adwokata, w szczególności czasu poświęconego na przygotowanie się do prowadzenia sprawy, liczby stawień w sądzie, w tym na rozprawach i posiedzeniach, czynności podjętych w sprawie, w tym czynności podjętych w celu polubownego rozwiązania sporu, również przed wniesieniem pozwu;

2) wartości przedmiotu sprawy;

3) wkładu adwokata w przyczynienie się do wyjaśnienia okoliczności faktycznych, jak również do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia istotnych zagadnień prawnych budzących wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie;

4) stopnia zawłości sprawy, w szczególności trybu i czasu prowadzenia sprawy, obszerności zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, w szczególności dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego lub biegłych sądowych, dowodu z zeznań świadków, dowodu z dokumentów o znacznym stopniu skomplikowania i obszerności”,

– § 8 pkt 7: „Opłaty wynoszą przy wartości przedmiotu sprawy: powyżej 200 000 zł do 2 000 000 zł – 7200 zł”;

– § 16 ust. 1 pkt 2: „Opłaty wynoszą za prowadzenie sprawy w postępowaniu apelacyjnym: przed sądem apelacyjnym – 75% opłaty, a jeżeli w pierwszej instancji sprawy nie prowadził ten sam adwokat – 100% opłaty, w obu przypadkach nie mniej niż 120 zł”.

Skarżący nie zakwestionował powołanych przepisów wprost, lecz wywiódł z nich normę, zgodnie z którą adwokaci świadczący pomoc prawną z urzędu w postępowaniu apelacyjnym w sprawach cywilnych, w których wysokość opłaty ustalana jest w zależności od wartości przedmiotu sprawy, otrzymują wynagrodzenie niższe niż adwokaci ustanowieni z wyboru, a podwyższenie tego wynagrodzenia do wysokości opłaty maksymalnej, które najwyżej może stanowić 150% stawki minimalnej, jest uzależnione od uwzględnienia przez sąd czynników wymienionych w § 4 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r.

Okoliczność, że przedmiotem kontroli jest norma wywiedziona z kilku powołanych związkowo przepisów, nie przesądza *per se*, że każda ze wskazanych przez skarżącego regulacji spełnia warunki formalne przewidziane w art. 79 ust. 1 Konstytucji oraz art. 53 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393; dalej: u.o.t.p.TK) i nie zwalnia Trybunału z obowiązku formalnej analizy skargi w tym zakresie.

2.2. Przedmiotem skargi konstytucyjnej może być wyłącznie przepis, który stanowił podstawę ostatecznego rozstrzygnięcia o konstytucyjnych prawach i wolnościach skarżącego. W niniejszej sprawie Trybunał stwierdził, że takim przepisem nie był § 4 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r. Przepis ten wymienia okoliczności, które sąd bierze pod uwagę, ustalając opłatę wyższą niż określona w rozdziałach 2-4 rozporządzenia z 2016 r. oraz wskazuje, że opłata ta nie może przekraczać 150% opłat określonych w powołanych rozdziałach rozporządzenia z 2016 r. Analiza zażalenia skarżącego z 24 sierpnia 2020 r. na rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego w S. w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w postępowaniu apelacyjnym, zawarte w punkcie III sentencji wyroku z 27 marca 2020 r. (sygn. akt [...]), a także uzasadnienia postanowienia Sądu Apelacyjnego w S. z 17 marca 2021 r. (sygn. akt [...]), w którym sąd oddalił to zażalenie, wskazuje, że w sprawie skarżącego rozstrzygano jedynie w przedmiocie wysokości opłaty za postępowanie apelacyjne zależnej od wartości przedmiotu sprawy, gdyż tylko w odniesieniu do tej kwestii skarżący zainicjował postępowanie zażaleniowe, domagając się „zasądz[enia] na rzecz pełnomocnika ustanowionego z urzędu kwot[y] 8.100,00 zł powiększonej o należy podatek VAT, a więc kwot[y] tożsam[ej]z kwot[ą] przyznaną pełnomocnikowi drugiej strony ustanowionemu z wyboru za postępowanie odwoławcze tak, aby zachowana została zasada równości wobec prawa” (*petitum* zażalenia, s. 2). Skarżący nie wnosił zatem o podwyższenie należnej mu opłaty na zasadach przewidzianych w § 4 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r. Wskazał jedynie w zażaleniu, że żądana przezeń kwota 8100 zł stanowi 150% zasądzonej na jego rzecz opłaty w wysokości 5400 zł i że zasądzenie takiej kwoty umożliwia sądowi § 4 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r. (zob. zażalenie, s. 4). Oddalając zażalenie, sąd w ogóle nie odniósł się do kwestii zastosowania w sprawie skarżącego tego przepisu.

Z tego względu § 4 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r. – jako niezastosowany w sprawie skarżącego – nie spełnia wymogu wynikającego z art. 79 ust. 1 Konstytucji oraz art. 53 ust. 1 pkt 1 u.o.t.p.TK, co pociąga za sobą konieczność umorzenia postępowania w tym zakresie na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 u.o.t.p.TK ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

2.3. § 4 ust. 1 rozporządzenia z 2016 r. został powołany jako przedmiot kontroli wyłącznie w uzasadnieniu skargi, jednak okoliczność, że nie został wskazany także w jej *petitum*, nie dyskwalifikuje *per se* tego przepisu jako przedmiotu kontroli w niniejszej sprawie. Przepis ten zawiera ogólne odesłanie do szczegółowych regulacji (wskazujących konkretne stawki), na podstawie których przyznawane ma być wynagrodzenie adwokatowi świadczącemu pomoc prawną z urzędu. Nie został on wprost zastosowany w sprawie skarżącego. Wynagrodzenie zostało mu bowiem przyznane na podstawie odnośnych przepisów zawartych w rozdziałach 2-4 rozporządzenia z 2016 r. Nawet jeśli przyjąć, kierując się dyrektywą szerokiego ujęcia przepisów zastosowanych w sprawie skarżącego, że przepis ten, z uwagi na swój ogólny charakter, każdorazowo jest elementem normy, na podstawie której zasądzona została konkretna opłata, to skarżący nie sformułował względem tej regulacji żadnego zarzutu. Poza wskazaniem tej jednostki redakcyjnej jako przedmiotu kontroli (i to wyłącznie w uzasadnieniu skargi) skarżący w ogóle się do niego nie odniósł i nie przedstawił żadnych argumentów przemawiających za niezgodnością § 4 ust. 1 rozporządzenia z 2016 r. z powołanymi w skardze wzorcami kontroli. W związku z tym postępowanie w zakresie kontroli zgodności tej re-

gulacji ze wskazanymi wzorcami zostało umorzone na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 u.o.t.p.TK ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

2.4. Odnosząc się do pozostałych przepisów wskazanych jako przedmiot kontroli, tj. § 16 ust. 1 pkt 2 w związku z § 8 pkt 7 rozporządzenia z 2016 r., Trybunał stwierdził, że pierwszy z zakwestionowanych przepisów nie stanowi samodzielnej podstawy do ustalenia wysokości kosztów nieopłaconej pomocy prawnej ponoszonych przez Skarb Państwa. Wyznacza on mechanizm, który ma zastosowanie we wszystkich rodzajach spraw, polegający na zmniejszeniu opłaty za postępowanie apelacyjne o 25% w sytuacji, gdy przed sądem występuje ten sam adwokat, który prowadził sprawę w pierwszej instancji. Taki sam mechanizm przewidziany został w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. z 2023 r. poz. 1964, ze zm.; dalej: rozporządzenie w sprawie opłat za czynności adwokackie) w odniesieniu do adwokatów świadczących pomoc prawną z wyboru (zob. § 10 rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie). Mając na uwadze treść normy zakwestionowanej przez skarżącego (zob. pkt 2.1 II cz. uzasadnienia), Trybunał stwierdził, że źródłem problemu konstytucyjnego w niniejszej sprawie jest § 8 pkt 7 rozporządzenia z 2016 r., określający bazową wysokość opłaty w sprawie, w której skarżący występował jako adwokat z urzędu (to jest 7200 zł przy wartości przedmiotu sprawy powyżej 200 000 zł do 2 000 000 zł), a dopiero po tym zastosowanie znajduje odpowiedni przelicznik z § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z 2016 r. Zarzut skarżącego nie dotyczy procentowo oznaczonej wysokości przelicznika określonego § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z 2016 r. (jako za niskiej). Nie można też w tej kwestii sformułować zarzutu nierównego traktowania adwokatów świadczących pomoc prawną z urzędu względem adwokatów świadczących pomoc prawną z wyboru, gdyż, jak już zostało wspomniane, przelicznik jest procentowo określony w takiej samej wysokości w rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie. Zarzut skarżącego wyrażony w *petitum* skargi dotyczy oceny zgodności z Konstytucją stawki opłaty określonej w § 8 pkt 7 rozporządzenia z 2016 r., wynoszącej 7200 zł (która była kwotą bazową określenia wysokości opłaty w postępowaniu apelacyjnym na podstawie § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z 2016 r.), ustanowionej na poziomie niższym niż stawka minimalna opłaty za czynności adwokatów działających w takich samych sprawach z wyboru, określonych w § 2 pkt 7 rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie (10 800 zł).

2.5. Mając powyższe na uwadze, uwzględniając zasadę *falsa demonstratio non nocet*, Trybunał stwierdził, że przedmiotem kontroli w niniejszej sprawie jest § 8 pkt 7 w związku z § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z 2016 r. w zakresie, w jakim przepis ten przewiduje w sprawach cywilnych, w których ustalono wartość przedmiotu sprawy, opłatę należną adwokatowi ustanowionemu z urzędu za prowadzenie sprawy w postępowaniu apelacyjnym przed sądem apelacyjnym, której podstawa jest niższa od stawki minimalnej za taką samą czynność określonej w rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie.

3. Tożsamy problem konstytucyjny, tj. zróżnicowanie wynagrodzeń adwokatów (a także radców prawnych) w zależności od tego, czy świadczą pomoc prawną z urzędu, czy na podstawie umowy z klientem (z wyboru), był przedmiotem oceny Trybunału w wydanych na przestrzeni ostatnich kilku lat wyrokach (zob. wyroki TK z: 23 kwietnia 2020 r., sygn. SK 66/19, OTK ZU A/2020, poz. 13; 20 grudnia 2022 r., sygn. SK 78/21, OTK ZU A/2023, poz. 20; 19 kwietnia 2023 r., sygn. SK 85/22, OTK ZU A/2023, poz. 41; 13 czerwca 2023 r., sygn. SK 83/19, OTK ZU A/2023, poz. 54 i 27 lutego 2024 r., sygn. SK 90/22, OTK ZU A/2024, poz. 30, sentencja ogłoszona w Dz. U. z 4 marca 2024 r. poz. 300). Wspólnym mianownikiem powołanych rozstrzygnięć jest stwierdzenie niezgodności z Konstytucją kontro-

lowanych regulacji, z tego powodu, że określają one, w takiej samej sprawie, wynagrodzenie profesjonalnych pełnomocników świadczących pomoc prawną z urzędu niższe, aniżeli wynagrodzenie pełnomocników z wyboru. Skutkiem tych wyroków była derogacja – w różnym zakresie – uznanych za niezgodne z Konstytucją przepisów rozporządzeń określających koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu przez adwokata albo radcę prawnego.

W tym kontekście na uwagę zasługuje fakt, że już po pierwszym wyroku Trybunału dotyczącym omawianej kwestii, w sprawie o sygn. SK 66/19, w którym Trybunał orzekł o niezgodności § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz. U. poz. 1801; dalej: rozporządzenie z 2015 r.) z art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 zdanie drugie i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji, Sąd Najwyższy (dalej: SN) i sądy powszechne, orzekając o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, brały pod uwagę okoliczność, że w obowiązującym porządku prawnym pozostały przepisy zawierające normę tożsamą z normą uznaną przez Trybunał za niezgodną z Konstytucją. Tytułem przykładu należy wskazać, że w postanowieniu z 2 czerwca 2020 r., sygn. akt II CSK 488/19 (Lex nr 3158427), SN ustalił koszty pełnomocnika z urzędu z uwzględnieniem wyroku o sygn. SK 66/19, stosując stawkę przewidzianą dla adwokatów z wyboru, wynikającą z rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie (zob. także postanowienia SN z: 13 lipca 2020 r., sygn. akt IV CSK 746/19, Lex nr 3051786; 15 września 2020 r., sygn. IV CSK 159/20, Lex nr 3081285; 30 listopada 2020 r., sygn. akt V CNP 15/20, Lex nr 3115585; 15 grudnia 2020 r., sygn. akt I CSK 438/20, Lex nr 3150255; 7 stycznia 2021 r., sygn. akt I CSK 598/20, Lex nr 3103835). W wyroku z 31 marca 2021 r., sygn. akt IV Ka 85/21 (Lex nr 3174778), Sąd Okręgowy w S. stwierdził, że rozporządzenie z 2016 r. jest niezgodne z Konstytucją z tych samych powodów, które przesądziły o stwierdzeniu przez Trybunał niezgodności z Konstytucją rozporządzenia z 2015 r. Stosując wnioskowanie *per analogiam*, uznał, że wynagrodzenie dla adwokata z urzędu – wobec niezgodności z Konstytucją rozporządzenia, które wynagrodzenia tego dotyczy – należy ustalić w oparciu o przepisy dotyczące wynagrodzenia adwokatów z wyboru. W postanowieniu z 23 lipca 2020 r., sygn. akt III CZ 18/20 (Lex nr 3046278), SN, orzekając o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu przez radcę prawnego, stwierdził zaś, powołując się na wyrok Trybunału w sprawie o sygn. SK 66/19, że „[a]naliza statusu adwokatów i radców prawnych oraz ich roli w postępowaniu, w którym występują jako podmioty powołane i zobowiązane do zastępstwa prawnego, prowadzi do uznania, że różnicowanie ich wynagrodzenia, tj. obniżenie pełnomocnikom z urzędu wynagrodzenia, które otrzymaliby, gdyby występowali w sprawie jako pełnomocnicy z wyboru, nie ma konstytucyjnego uzasadnienia” i zastosował przepisy dotyczące opłat za czynności radców prawnych (zob. także postanowienia SN z: 15 września 2020 r., sygn. akt V CSK 71/20, Lex nr 3062754 i 30 listopada 2020 r., sygn. akt IV CSK 375/20, Lex nr 3086236).

4. Mając na względzie dotychczasowe ustalenia, należy wskazać, że w wyroku w sprawie o sygn. SK 83/19 Trybunał uznał, że § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z 2016 r., będący w niniejszej sprawie przepisem powołanym jako pozostający w związku z głównym przedmiotem kontroli, jest niezgodny z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze w związku z art. 64 ust. 1 Konstytucji. Przepis ten utracił moc obowiązującą 20 czerwca 2023 r.

Z punktu widzenia niniejszej sprawy najistotniejsze znaczenie ma jednak wyrok w sprawie o sygn. SK 90/22, w którym Trybunał orzekł, że § 2 pkt 1 w związku z § 4 ust. 1 rozporządzenia z 2016 r. w zakresie, w jakim określa opłaty stanowiące ponoszone przez Skarb Państwa koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu w wysokości niższej niż stawki minimalne opłat określonych w rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie, jest niezgodny z art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3,

art. 32 ust. 1 zdanie drugie i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji. W wyroku tym Trybunał nie ograniczył się wyłącznie do kontroli przepisu, który ustanawia opłatę (wyrażoną w postaci konkretnej wartości liczbowej) za określoną w nim czynność dokonaną przez adwokata z urzędu, lecz ocenił cały mechanizm wynagradzania adwokatów świadczących pomoc prawną z urzędu. Skutkiem orzeczenia o niezgodności z Konstytucją normy ustanawiającej ogólną zasadę określania wysokości opłaty stanowiącej ponoszone przez Skarb Państwa koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, zgodnie z którą wysokość tej opłaty jest niższa niż stawka minimalna opłat za czynności adwokatów działających w takich samych sprawach z wyboru, określonych w rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie, jest utrata mocy obowiązującej wszystkich przepisów określających wysokość opłat stanowiących koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, określonych w rozdziałach 2-4 tego rozporządzenia. Skutek ten nastąpił z chwilą publikacji sentencji wyroku w sprawie o sygn. SK 90/22 w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 4 marca 2024 r. pod poz. 300. Znaczy to, że od 4 marca 2024 r. wskutek derogacji trybunalskiej przestały obowiązywać wszystkie stawki opłat za czynności podejmowane przez adwokatów z urzędu zarówno w sprawach cywilnych, karnych, jak i innych szczególnie wymienionych w § 8-§ 21 rozporządzenia z 2016 r., a zastosowanie przy zasądzaniu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu mają odpowiednie przepisy rozdziałów 2-4 rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie, w których została określona stawka minimalna opłat za czynności adwokackie. Wyrok w sprawie o sygn. SK 90/22, na podstawie art. 190 ust. 1 Konstytucji, ma moc powszechnie obowiązującą i jest ostateczny. Zgodnie zaś z art. 190 ust. 4 Konstytucji otwiera każdemu adwokatowi powołanemu z urzędu drogę do wznowienia postępowania, w którym zostały zastosowane przepisy uchylone wskutek tego wyroku, na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.

Skutki wyroku o sygn. SK 90/22 są wiążące dla Trybunału orzekającego w niniejszej sprawie. Trybunał w obecnym składzie jest również związany skutkami derogacyjnymi innych wyroków Trybunału dotyczących kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu. Mają one także – zwłaszcza wyrok o sygn. SK 90/22 – zasadnicze znaczenie dla kierunku rozstrzygnięcia rozpatrywanej skargi.

5. W związku z powyższym Trybunał musiał rozważyć celowość merytorycznego zbadania zarzutów sformułowanych w niniejszej sprawie. Jej analiza oraz analiza sprawy o sygn. SK 90/22 niewątpliwie wskazuje bowiem na tożsamość postawionych w nich zarzutów, tj. naruszającego zasadę równej ochrony praw majątkowych zróżnicowania wynagrodzeń adwokatów w zależności od podstawy świadczenia pomocy prawnej – z urzędu albo z wyboru – na niekorzyść tych pierwszych. Obie skargi zostały wniesione w związku z podobnymi – co do istoty – stanami faktycznymi, tj. wskutek przyznania adwokatom świadczącym pomoc prawną z urzędu wynagrodzeń niższych niż otrzymaliby za takie same sprawy, gdyby występowali jako adwokaci z wyboru. W istotnej części tożsame były także wzorce kontroli konstytucyjnej. Przede wszystkim zaś wskutek wyroku Trybunału w sprawie o sygn. SK 90/22 utraciły moc obowiązującą przepisy zakwestionowane w niniejszej sprawie.

Powyższe aktualizowało konieczność rozważenia, czy w niniejszej sprawie nie zachodzi ujemna przesłanka procesowa wynikająca z zasady *ne bis in idem*, implikująca konieczność umorzenia postępowania przez Trybunał ze względu na zbędność wydania wyroku.

5.1. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, w sytuacjach gdy zaskarżony przepis był już wcześniej przedmiotem rozstrzygnięcia Trybunału oraz gdy postępowanie zostało zainicjowane przez ten sam podmiot, zachodzi niedopuszczalność wydania orzeczenia ze względu na powagę rzeczy osądzonej (zasadę *res iudicata*; zob. np. po-

stanowienie z 18 lipca 2011 r., sygn. SK 5/11, OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 66). Jeżeli natomiast ten sam przepis został już wcześniej zakwestionowany przez inny podmiot w oparciu o te same zarzuty niezgodności z Konstytucją (a zatem w sytuacji wyłącznie tożsamości przedmiotowej), znajduje zastosowanie zasada *ne bis in idem*, czyli zakaz ponownego orzekania o tym samym (w tej samej sprawie). Jak przyjmuje Trybunał Konstytucyjny, brak podstaw do przyjęcia powagi rzeczy osądzonej nie oznacza, że uprzednie rozpoznanie sprawy zgodności z Konstytucją określonego przepisu prawnego z punktu widzenia tych samych zarzutów może być uznane za prawnie obojętne. Instytucją wykształconą w orzecznictwie TK i doktrynie prawnej, w celu zapewnienia stabilizacji sytuacji powstałych w wyniku orzeczenia ostatecznego jako formalnie prawomocnego, jest zasada *ne bis in idem* (zob. np. postanowienia z: 11 grudnia 2019 r., sygn. SK 11/19, OTK ZU A/2019, poz. 72; 15 grudnia 2020 r., sygn. SK 80/19, OTK ZU A/2020, poz. 72; 14 grudnia 2022 r., sygn. SK 32/21, OTK ZU A/2023, poz. 7). Trybunał Konstytucyjny, co do zasady, przyjmuje, że zaistnienie przesłanki *ne bis in idem* powoduje konieczność umorzenia postępowania z uwagi na zbędność wydania wyroku (art. 59 ust. 1 pkt 3 u.o.t.p.TK).

5.2. W niniejszej sprawie, mimo że wskazany w niej jako przedmiot kontroli przepis nie jest tożsamy z przepisami powołanymi w sentencji wyroku w sprawie o sygn. SK 90/22, to tożsama jest norma poddana kontroli Trybunału, w konsekwencji której moc obowiązującą utraciły przepisy będące przedmiotem kontroli w niniejszym postępowaniu. „Przesądzenie o niekonstytucyjności normy prawnej w jednej sprawie wiąże Trybunał w każdej kolejnej sprawie, w której jest badany kolejny przepis normę tę zawierający” (wyrok TK z 19 kwietnia 2011 r., sygn. K 19/08, OTK ZU nr 3/A/2011, poz. 24). Zakaz ponownego orzekania o tym samym należy zaś interpretować funkcjonalnie, uwzględniając przede wszystkim cel tej instytucji, czyli zapewnienie stabilizacji sytuacji prawnych powstałych w wyniku wyroków Trybunału, które, zgodnie z art. 190 ust. 1 Konstytucji, są ostateczne i mają moc powszechnie obowiązującą. W tym kontekście istotne znaczenie dla stwierdzenia, czy w sprawie aktualizuje się zakaz wynikający z zasady *ne bis in idem*, ma treść podniesionego zarzutu (treść normy poddanej kontroli). Norma poddana kontroli w niniejszej sprawie oraz w sprawie o sygn. SK 90/22 (jak i we wcześniejszych wyrokach Trybunału dotyczących kosztów nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej z urzędu) są tożsame, co wyczerpuje treść omawianej negatywnej przesłanki procesowej.

O zaistnieniu przesłanki *ne bis in idem* przesądza również to, że wyrokiem w sprawie o sygn. SK 90/22 Trybunał derogował cały obowiązujący dotychczas mechanizm ustalania wysokości opłat za czynności adwokatów świadczących pomoc prawną z urzędu. W konsekwencji tego wyroku, z chwilą publikacji jego sentencji w Dzienniku Ustaw, wskazany w niniejszej skardze przedmiot kontroli, tj. § 8 pkt 7 w związku z § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z 2016 r. (tak jak i wszystkie pozostałe stawki opłat za czynności adwokatów świadczących pomoc prawną z urzędu, określone w rozdziałach 2-4 rozporządzenia z 2016 r.), utracił moc obowiązującą.

5.3. Powyższe pociąga za sobą konieczność umorzenia postępowania, z uwagi na zbędność wydania wyroku, na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 3 u.o.t.p.TK w zakresie kontroli zgodności § 8 pkt 7 w związku z § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z 2016 r. z art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 zdanie drugie i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

6. W związku z powyższym zbędna jest ocena formalnej dopuszczalności i zgodności zakwestionowanych w niniejszej sprawie przepisów z pozostałymi wskazanymi w skardze wzorcami, które nie były podstawą wyroku w sprawie o sygn. SK 90/22, tj. art. 2, art. 32

ust. 1 zdanie pierwsze, art. 45 ust. 1 i art. 64 ust. 1 Konstytucji. W odniesieniu zaś do powołanego wyłącznie w uzasadnieniu skargi (zob. s. 7) wzorca wynikającego z art. 16 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz. U. z 2022 r. poz. 1184, ze zm.) Trybunał umorzył postępowanie ze względu na niedopuszczalność orzekania. Wzorcem kontroli w postępowaniu zainicjowanym skargą może być bowiem wyłącznie przepis Konstytucji, statuujący prawa i wolności w niej określone.

7. W sprawie, w związku z którą wniesiona została niniejsza skarga, zostały zastosowane przepisy derogowane następnie przez Trybunał Konstytucyjny wskutek wyroku w sprawie o sygn. SK 90/22. Wobec tego skarżącemu, zgodnie z art. 190 ust. 4 Konstytucji, przysługuje wznowienie prawomocnie zakończonego postępowania w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu na zasadach określonych w ustawie z dnia 17 listopada z 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2023 r. poz. 1550, ze zm.).

Zdanie odrębne

sędziego TK Michała Warcińskiego
do uzasadnienia postanowienia Trybunału Konstytucyjnego
z dnia 9 kwietnia 2024 r., sygn. akt SK 55/21

Postępowanie w niniejszej sprawie podlegało umorzeniu, jednakże z innej, bliższej przyczyny.

O ustanowieniu adwokata z urzędu w procesie cywilnym stanowią art. 117 i n. ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2023 r. poz. 1550, ze zm.; dalej: k.p.c.). Z kolei w myśl art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz. U. z 2022 r. poz. 1184, ze zm.; dalej: u.p.a.) koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu ponosi Skarb Państwa albo jednostka samorządu terytorialnego, jeżeli przepis szczególny tak stanowi. Celem tego przepisu jest wskazanie podmiotu, który ma pokryć koszty nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej z urzędu. Natomiast zgodnie z art. 29 ust. 2 u.p.a. Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Naczelnej Rady Adwokackiej, określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady ponoszenia kosztów, o których mowa w ust. 1, z uwzględnieniem sposobu ustalania tych kosztów, wydatków stanowiących podstawę ich ustalania oraz maksymalnej wysokości opłat za udzieloną pomoc. Delegacja ustawowa z art. 29 ust. 2 u.p.a. dotyczy zatem sytuacji, w której koszty pomocy prawnej ponosi Skarb Państwa, a nie strona postępowania.

Institucja roszczenia przysługującego adwokatowi z urzędu wobec Skarbu Państwa o wynagrodzenie, wbrew pierwszemu wrażeniu wynikającemu z wykładni językowej art. 29 u.p.a., ma charakter subsydiarny. O kosztach procesu rozstrzyga sąd, określając roszczenie o zwrot kosztów procesu strony wygrywającej wobec strony przegrywającej proces. Jeżeli adwokat reprezentuje stronę, która wygrała proces, partycypuje on w zasądzonych kosztach procesu na rzecz tej strony. Na podstawie art. 122 § 1 k.p.c. adwokat ustanowiony z urzędu ma prawo – z wyłączeniem strony – ściągnąć sumę należną mu tytułem wynagrodzenia i zwrotu wydatków z kosztów zasądzonych na rzecz tej strony od przeciwnika. Przeciwnik nie może czynić żadnych potrąceń, z wyjątkiem kosztów nawzajem mu przyznanych od strony korzystającej z pomocy prawnej z urzędu. Na kosztach przypadających od przeciwnika strony korzystającej z pomocy prawnej z urzędu, przysługuje pierwszeństwo przed roszczeniami osób trzecich zaspokojenia należności adwokata lub radcy prawnego ustanowionego z urzędu

(art. 122 § 2 k.p.c.). Artykuł 122 § 1 k.p.c. nie przyznaje adwokatowi roszczenia ani wobec strony wygrywającej, ani wobec przegrywającej, ale jedynie możliwość uzyskania klauzuli wykonalności co do części roszczenia o zwrot kosztów procesu, przysługującego stronie, którą reprezentował (por. wyrok SN z 20 stycznia 1975 r., sygn. akt II CR 784/74, OSPiKA nr 11/1975, poz. 241; postanowienie SN z 8 września 1982 r., sygn. akt I CZ 83/82, Lex nr 8459; uchwała SN z 1 marca 1989 r., sygn. akt III CZP 12/89, Biul. SN nr 3/1989, s. 11). Zaspokojenie adwokata z urzędu z kosztów przyznanych stronie wygrywającej wyłącza możliwość dochodzenia wynagrodzenia od Skarbu Państwa (por. postanowienie SN z 22 kwietnia 2010 r., sygn. akt II CZ 25/10, Lex nr 1360230).

Roszczenie o wynagrodzenie od Skarbu Państwa zgodnie ze stawkami wynikającymi z zarzucanego przedmiotu kontroli powstaje w majątku adwokata z urzędu dopiero wtedy, wskazana egzekucja okaże się bezskuteczna (§ 6 rozporządzenia w sprawie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej) albo gdy strona, którą adwokat reprezentuje, przegra proces, i to ona jest obciążona zwrotem kosztów procesu stronie przeciwnej, wreszcie – gdy sąd odstępuje od obciążania kosztami procesu drugiej strony. „Świadczenie pomocy prawnej z urzędu jest działaniem dla dobra publicznego, umożliwiającym realizację w postępowaniu cywilnym zasady równości i prawa do sądu. Obowiązek pokrycia tych kosztów spoczywający na Skarbie Państwa ma charakter publicznoprawny i nie jest obowiązkiem pokrycia kosztów procesu w rozumieniu przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, dotyczących tych kosztów. Rozstrzygnięcie sądu w takiej sytuacji o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronie z urzędu nie jest orzeczeniem w przedmiocie kosztów procesu” (uchwała SN z 7 października 2021 r., sygn. akt III CZP 51/20, OSNC nr 5/2022, poz. 47; por. także postanowienie SN z 14 grudnia 2007 r., sygn. akt III CZ 61/07, Lex nr 369697; postanowienie SN z 17 listopada 2009 r., sygn. akt III CZ 53/09, nr 5/2010, poz. 79; uchwała SN z 25 czerwca 2009 r., sygn. akt III CZP 36/09, OSNC nr 2/2010, poz. 24; postanowienie SN z 25 maja 2010 r., sygn. akt I CZ 29/10, Lex nr 1308015).

Z kolei w myśl art. 16 ust. 1 u.p.a. opłaty za czynności adwokackie ustala umowa z klientem. Adwokatowi z wyboru przysługuje zatem prawo majątkowe – roszczenie o wynagrodzenie wobec klienta. Zgodnie z art. 16 ust. 2 u.p.a. Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Naczelnej Rady Adwokackiej i Krajowej Rady Radców Prawnych, określi, w drodze rozporządzenia, wysokość opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę do zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich, mając na względzie, że ustalenie opłaty wyższej niż stawka minimalna, o której mowa w ust. 3, lecz nieprzekraczającej sześciokrotności tej stawki, może być uzasadnione rodzajem i zawilnością sprawy oraz niezbędnym nakładem pracy adwokata. W art. 16 ust. 3 u.p.a. znajduje się natomiast upoważnienie Ministra Sprawiedliwości do określenia stawek minimalnych za czynności adwokackie, o których mowa w ust. 1. Stawki te mają zostać określone po zasięgnięciu opinii Naczelnej Rady Adwokackiej i Krajowej Rady Radców Prawnych, a także z uwzględnieniem rodzaju i zawilności sprawy oraz wymaganego nakładu pracy adwokata.

Artykuł 16 ust. 2-3 u.p.a. oraz stosowne przepisy rozporządzenia wykonawczego w zakresie pomocy prawnej w procesie cywilnym nawiązują do art. 98 k.p.c. Zgodnie z art. 98 § 1 k.p.c. strona przegrywająca sprawę obowiązana jest zwrócić przeciwnikowi na jego żądanie koszty procesu, a więc koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony. Z kolei według art. 98 § 3 k.p.c. do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata zalicza się wynagrodzenie, jednak nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach i wydatki jednego adwokata, koszty sądowe oraz koszty nakazanego przez sąd osobistego stawienia strony. W myśl art. 98 § 4 k.p.c. wysokość kosztów sądowych, zasady zwrotu utraconego zarobku lub dochodu oraz kosztów stawienia strony w sądzie, a także wynagrodzenie adwokata, radcy prawnego i rzecznika patento-

wego regulują odrębne przepisy. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości wydane na podstawie art. 16 ust. 2-3 u.p.a. to „odrębne przepisy”, o których stanowi art. 98 § 3 oraz 4 k.p.c. określające stawki wynagrodzenia adwokata. Rozporządzenie to nie reguluje zatem treści roszczenia adwokata, ale minimalne oraz maksymalne kwoty, które w ramach kosztów procesu mogą być zasądzone na rzecz strony wygrywającej od strony, która proces przegrała. Adwokatowi przysługuje wyłącznie wierzytelność z umowy, którą zawarł z klientem. Ten z kolei, uzyskując zwrot kosztów procesu, w ramach którego znajduje się zryczałtowane rozporządzeniem wynagrodzenie dla adwokata z wyboru, otrzymuje, zgodnie z założeniem prawodawcy wynikającym z art. 98 § 1 k.p.c. oraz art. 16 ust. 2-3 u.p.a., rekompensatę wydatku określonego w umowie z adwokatem. Prawodawca zakłada bowiem, że ani strona wygrywająca, ani adwokat nie chcą wzbogacić się bezpodstawnie kosztem strony przegrywającej, ale że adwokat chce sprawiedliwego, odpowiadającego jego nakładowi pracy wynagrodzenia, a strona wygrywająca chce jedynie pokrycia uzasadnionych kosztów procesu. Rozporządzenie wydane na podstawie art. 16 ust. 2-3 u.p.a. chroni przez to interes strony wygrywającej, która uprzednio poniosła koszty pomocy prawnej z wyboru. Chroni jednak również interes strony przegrywającej przed obowiązkiem zwrotu wynagrodzenia, które mogłoby być ustalone między stroną wygrywającą a jej adwokatem w wysokości niewspółmiernej do charakteru sprawy na niekorzyść strony przegrywającej. Funkcją rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie jest więc w szczególności zbalansowanie interesów strony wygrywającej oraz przegrywającej proces.

Rozpoznawana skarga zarzuca przedmiotowi kontroli, że narusza on „prawo do równego traktowania przez władze publiczne oraz zasadę równego traktowania stron”. Jednakże zaskarżone przepisy rozporządzenia w sprawie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej dotyczą roszczenia adwokata wobec Skarbu Państwa, które ma charakter publicznoprawny i nie należy do kosztów procesu. Natomiast powoływane przez skarżącego przepisy rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie, Dz. U. poz. 1800) regulują część roszczenia o zwrot kosztów procesu, przysługującego wyłącznie stronie wygrywającej proces – klientowi adwokata, z którym łączy go stosunek prawny z umowy, o której stanowi art. 16 ust. 1 u.p.a. Skarżący nie rozprawił się z tym problemem choćby w stopniu dostatecznym. Zasadnicza argumentacja skargi była zatem niewystarczająca dla merytorycznego jej rozpoznania, i to z tej przyczyny postępowanie w niniejszej sprawie należało umorzyć.

Mając powyższe na uwadze, złożyłem niniejsze zdanie odrębne.